

RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN ANII 1806-1812 ȘI OCUPAȚIA MILITARĂ RUSĂ A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI. ANEXAREA BASARABIEI LA IMPERIUL RUS ÎN 1812

Alexei AGACHI¹

THE RUSSO-TURKISH WAR OF 1806-1812 AND THE RUSSIAN MILITARY OCCUPATION OF MOLDOVA AND ROMANIA.

THE ANNEXATION OF BESSARABIA BY THE RUSSIAN EMPIRE IN 1812

The causes of the Russo-Turkish War of 1806-1812 lie in the worsening of Russian-French relations in Europe, especially the so-called Eastern Question. By signing the Bucharest Peace Treaty of 16/28 May 1812, Russia has managed to get the strip of territory called Bessarabia along with the whole Moldovan territory between Prut and Nistru rivers, simultaneously obtaining an access to Danube and extending the name of Bessarabia over the whole annexed territory. It was the beginning of a very thorny international issues, exploited first by Tsarist Russia and then the Soviet Union.

Cauzele războiului ruso-turc din anii 1806-1812 rezidă în agravarea relațiilor ruso-franceze pe continentul european și, îndeosebi, în problema orientală. Pentru o mai clară conștientizare a acestei realități, este necesară o succintă expunere a relațiilor Rusiei și Franței cu Poarta Otomană la sfârșitul sec. al XVIII-lea începutul sec. al XIX-lea. Reactivarea Problemei orientale în urma expediției lui Napoleon Bonaparte în Egipt în anul 1798 a provocat modificarea spectaculoasă a raporturilor ruso-otomane. Inamicii seculari Rusia și Poarta Otomană au devenit aliați. Poarta fiind atacată de către Franța cere sprijinul Rusiei. Drept consecință, este semnat, la 23 decembrie 1798/3 ianuarie 1799, tratatul de alianță ruso-turc pe un termen de 8 ani. Vasele militare

rusești au primit dreptul să traverseze Strâmtoarele pentru a participa la operațiunile militare contra Franței, iar Rusia devine protectoarea Imperiului Otoman. Inevitabil s-au produs modificări și în politica orientală a Rusiei, care milita acum pentru păstrarea integrității Porții otomane, asigurarea intereselor sale în zona strâmtoarelor și în Constantinopol, înlăturarea opoziției marilor puteri în problema orientală și menținerea Imperiului Otoman în calitate de aliat slăbit și dependent de Imperiul Rus. Influența Rusiei asupra Porții Otomane a devenit și mai puternică după promulgarea de către sultanul Selim al II-lea, în anul 1802, a hattișerifului de la Ghiulhane [1, p. 32]. Dar după semnarea, la 25 iunie 1802 a tratatului de pace dintre Franța și

¹ Alexei AGACHI, doctor habilitat în istorie, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

Poarta Otomană, conjunctura politică internațională a început să se modifice. Napoleon a revenit la politica menținerii integrității Imperiului Otoman, iar diplomația franceză a declanșat o luptă aprigă pentru a înlătura influența Rusiei asupra Porții. S-a declanșat duelul diplomatic ruso-francez, Rusia dorind să-și mențină influența în mod hotărâtor, iar Franța dorind să elimine influența rusă. Poarta Otomană, deși se străduia să nu înrăutățească relațiile cu Rusia, totuși ținea cont și de interesele Franței, presiunea diplomației franceze fiind foarte puternică. Deoarece rolul Principatelor Române era foarte mare în derularea problemei orientale, rivalitatea ruso-franceză s-a extins și asupra lor. Inițial, Parisul a reușit să-l impună pe sultanul Selim al III-lea să-l numească domnitor în Moldova și Țara Românească pe filofrancezul Alexandru Suțu, ca să susțină politica orientală a lui Bonaparte. Dar succesul diplomației franceze a fost efemer. Presată de către Rusia și Prusia, Poarta l-a reinstalat pe filorusul Constantin Ipsilanti în Țara Românească și pe aparent moderatul (în realitate ostil Curții de la Sankt Petersburg – A.A.) Alexandru Moruzi în Moldova [2, p. 624].

Politica de menținere a statu-quo-ului teritorial în problema orientală și lipsa intențiilor guvernului rus de a anexa Moldova și Țara Românească convenea Porții Otomane, care, fiind presată de Rusia, concomitent cu numirea noilor domnitori în Principate a promulgat și hatîșeriful din 1802 de la Ghiulhane, pentru Moldova actual fiind emis la 29 septembrie-8 octombrie, în care erau confirmate toate

stipulațiile din tratatele și convențiile ruso-otomane privitoare la Principate, ultimelor fiind acordate un șir de noi privilegii. Datorită importanței acestui act, vom expune în mod succint cele mai importante privilegii acordate Moldovei: pricinile dintre musulmani și creștini să fie judecate de către domn, în anumite cazuri erau luate în considerație mărturiile creștinului împotriva musulmanului; a fost limitat numărul negustorilor musulmani care aveau dreptul să intre pe teritoriul Moldovei, de acest drept beneficiind numai negustorii cu firman special (firmanlâi); musulmanii nu aveau dreptul să cumpere și să stăpânească averi mișcătoare și nemișcătoare și să se așeze cu traiul în Moldova; să fie restituite proprietarilor creștini moșiile luate abuziv din raialele turcești; detașamentele militare și demnitarii otomani în trecere prin Moldova nu aveau dreptul să se abată de la drumurile stabilite, să ia abuziv alimente sau altceva fără plată de la locuitori; oile, pâinea și alte mărfuri să fie cumpărate de negustorii turci la prețul zilei; cheresteaua pregătită pentru Poartă era plătită în contul haraciului; erau strict stabilite plățile către Poartă: haraciul anual de 135 pungi și 445,5 de guruși, 90 000 de guruși pentru, iudie și 25 000 de guruși pentru richiabie; a fost anulat mucarerul, adică sumele plătite la schimbarea domnilor, și interzise plățile la mazilirea sau numirea în posturi a înalților funcționari turci și, în sfârșit, la insistența ambasadorului Rusiei, a fost stabilită durata de șapte ani a unei domnii, timp în care domnul nu putea fi schimbat, cu excepția, când comitea abuzuri, dar vinovăția trebuia

demonstrată în urma cercetărilor efectuate cu participarea ambasadorului Rusiei. Boierii pământeni se bucurau de întâietate față de boierii greci, la numirea în dregătorii; Rusia a primit dreptul și atribuția de a mijloci în privința Moldovei și Țării Românești [3].

Emiterea acestui *hatiserif* sub amenințarea Rusiei de a introduce în Principate un contingent militar rus pentru a le apăra de incursiunile devastatoare ale pașalei de Vidin Pazvantoglu a constituit o grea lovitură pentru Imperiul Otoman în ceea ce privește statutul juridic al Principatelor, în apărarea cărora Rusia putea interveni ori de câte ori considera necesar. Influența Rusiei asupra Porții a devenit precumpănitoare.

Însă duelul diplomatic franco-rus continua. Drept expresie a noului curs politic al Franței a fost și restabilirea consulatelor franceze la Iași și București în primăvara anului 1803. Rusia, de pe altă parte, în anul 1804, a cerut Porții să nu-l recunoască pe Napoleon Bonaparte împărat al Franței. Sultanul a acceptat, dar acest fapt putea avea consecințe extrem de grave pentru Poartă și din această cauză sultanul Selim al III-lea a cerut Rusiei sprijin și garanții contra Franței. Rusia a acceptat demersurile Porții de a reînnoi tratatul de alianță din 1798/1799, fapt contribuit la semnarea unui nou tratat ruso-otoman la 11/23 septembrie 1805, Rusia menținându-și influența asupra Imperiului Otoman.

Dar cea de-a treia coaliție antifranceză a suferit o gravă înfrângere la Austerlitz, la 2 septembrie 1805, ceea ce a provocat o diminuare treptată a influenței ruse și o creștere treptată a

influenței franceze asupra Porții. În luna ianuarie 1806 Bonaparte a remis sultanului o notă ultimativă, cerând recunoașterea sa ca împărat al Franței în termen de trei zile de la data înmânării notei. În pofida protestelor vehemente din partea guvernului rus, Poarta, la 25 ianuarie-6 februarie 1806, a satisfăcut cererea lui Bonaparte. Influențată de victoriile obținute de Napoleon, Poarta nu numai că nu putea să se opună Franței, ci dimpotrivă, a început să spere să-și recupereze cu sprijinul Franței teritoriile pierdute, mai ales pe seama Rusiei, dar și a Austriei.

Dorind să-și păstreze influența asupra Porții și să-și apere interesele în problema orientală, dar și să contracareze acțiunile diplomatice franceze, Rusia a început să exercite o presiune și mai mare asupra Porții, concentrându-și trupele de-a lungul Nistrului [1, p. 35].

Dar activitatea antirusă a diplomației franceze s-a intensificat odată cu numirea, în iunie 1806, a generalului Sebastiani ambasador al Franței la Istanbul. Instrucțiunile înmânate de către Bonaparte ambasadorului prevedeau „*formarea alianței antirusse în componența Franței, Turciei și Persiei*”, închiderea Bosforului pentru navele militare ruse, restabilirea dominației absolute a Porții Otomane asupra Moldovei și Țării Românești și de a convinge Poarta că „*Franța dorește întărirea ei*” [1, p. 50]. Printre cerințele înaintate de Napoleon figura și schimbarea domnilor în Principate. Pentru a compromite Rusia, Sebastiani a comunicat sultanului acordul ruso-francez de la 8/20 iulie 1806, semnat la Paris, dar neratificat de țara

rul Alexandru I, în care se prevedea „*de facto împărțirea posesiunilor Turciei*”, deoarece în el figura și elementul „*compensațiilor*” [1, p. 34, 50]. Amenințând cu introducerea trupelor franceze din Dalmația în posesiunile otomane, mituindu-i pe funcționarii turci, Sebastiani a obținut o mare influență asupra guvernului Turciei, anihilând toate încercările diplomației ruse de a evita ruptura definitivă între Rusia și Turcia [4, p. 39].

Amenințați și încurajați de Sebastiani, dar și impresionați de victoriile lui Bonaparte asupra rușilor și austriecilor, guvernânții otomani au hotărât să beneficieze de prevederile acordului ruso-francez din 8(20) iulie 1806, considerându-le „*ca niște hotărâri ce eliberează Poarta de toate obligațiunile care decurgeau din tratatele și acordurile anterioare semnate cu partea rusă*” [5, p. 267].

Sultanul Selim al III-lea îi revocă, la 12/26 august 1806, pe domnul Moldovei Alexandru Moruzi și pe Constantin Ipsilanti din Țara Românească, fără acordul Rusiei. În locul lor au fost instalați pe tronuri Scarlat Callimachi în Moldova și Alexandru Suțu în Țara Românească, ambii bine cunoscuți ca fiind de orientare filofranceză. Această acțiune prezenta o gravă încălcare a prevederilor tratatelor și acordurilor ruso-otomane privitoare la Principate, îndeosebi fiind violat *hatisșeriful* din 1802. Rusia, secondată de Anglia, a cerut în mod ultimativ restabilirea la domnie a foștilor domni, acțiunile Porții fiind calificate drept „*încălcare revoltătoare și ofensatoare a obligațiilor referitoare la Principatele Moldova și Țara Românească*” [5, pp.

277-278]. Sebastiani însă continua acțiunile de deteriorare definitivă a raporturilor ruso-otomane, cerând închiderea strâmtoarelor pentru vasele maritime militare ale Rusiei [1, p. 52].

La rândul ei și diplomația rusă, pentru a contracara acțiunile lui Sebastiani, continua să exercite asupra Porții presiuni și mai dure, multiplicându-și cerințele: restabilirea la domnie a domnilor maziliți, apărarea Țării Românești de incursiunile devastatoare ale pașalei de Vidin Pazvantoglu, restituirea teritoriilor raialelor turcești Moldovei și Țării Românești, reînnoirea tratatului de alianță ruso-otoman din 23 decembrie 1798–30 ianuarie 1799, deschiderea strâmtoarelor pentru trecerea vaselor militare și comerciale ruse, ruperea relațiilor diplomatice cu Franța, izgonirea lui Sebastiani din Istanbul etc., iar în cazul respingerii acestor cerințe, ambasadorul rus Italski urma să părăsească Turcia [1, p. 53; 2, p. 626]. În același timp, țarul Alexandru I a ordonat, la 8 septembrie 1806, comandantului trupelor ruse de la Nistru, generalului Michelson „*să transfere trupele ruse mai aproape de Nistru și să fie gata de a trece râul*” [6, p. 57], pentru a contracara la timp intențiile lui Bonaparte de a transfera trupele franceze prin posesiunile Porții la Nistru, unde se aflau trupele ruse. Presiunea Rusiei, la care s-a aliniat și Anglia, s-a soldat cu restabilirea la domnie în Principate a foștilor domni Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi. Dar această cedare din partea Porții s-a dovedit a fi întârziată și neîndestulătoare, deoarece guvernul turc a refuzat să îndeplinească celelalte cerințe ale Rusiei, menționate deja.

Astfel, contradicțiile franco-ruse, îndeosebi în Problema orientală, au constituit cauza fundamentală a declanșării războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Avea perfectă dreptate Sebastiani când a declarat în anul 1808 comandantului-șef al armatei ruse A. A. Prozorovski că „*eu i-am impus pe ei (turcii – A.A.) să lupte cu voi*” [1, p. 65].

Războiul nu mai putea fi evitat. La ordinul țarului Alexandru I, armata rusă, la 11 și 13 noiembrie 1806, trece Nistrul și începe ocuparea Principatelor Moldova și Țara Românească. Introducerea trupelor ruse în Principate s-a produs fără ca Rusia să declare război Porții Otomane. Pe toate căile diplomatice, oficiale și neoficiale, în corespondența comandantului-șef al armatei ruse cu pașalele din cetățile turcești de la Dunăre, partea rusă declara sus și tare că Rusia a introdus trupele militare în Principate pentru a apăra Poarta de amenințările Franței, iar guvernul rus militează pentru păstrarea integrității teritoriale a Imperiului Otoman și nu intenționează să anexeze nici cea mai mică porțiune din posesiunile otomane, ci dorește ca guvernul otoman să respecte și să îndeplinească toate prevederile tratatelor și acordurilor ruso-turce [1, pp. 56-57; 4, p. 37, 124].

Pătrunzând în Moldova, trupele ruse nu au întâmpinat nici o împotrivire serioasă din partea turcilor. Declarațiile „*prietenești*” ale comandantului-șef al armatei ruse față de Poartă, „*lipsa*” intențiilor de a anexa teritoriile turcești, la care s-au adăugat diverse șiretlicuri utilizate de militarii ruși, au permis trupelor ruse să ocupe fără lupte și într-un timp scurt cetățile

Hotin, Bender, tot sudul Moldovei, ca la 16 noiembrie să ocupe orașul Iași, capitala Moldovei, iar la 15 decembrie 1806 a fost ocupat orașul București, capitala Țării Românești, odată cu armata rusă sosind și principele Constantin Ipsilanti. Astfel, într-un timp record ambele Principate au fost ocupate până la Dunăre, cu excepția câtorva cetăți mai puternice – Ismail, Brăila, Giurgiu, Turnu.

Ocupând principatele, Rusia intenționa să-i mențină în scaunele domnești pe Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti, cu atât mai mult că însăși ea ceruse sultanului restabilirea lor la domnie, deși unii dintre demnitarii ruși aveau suspiciuni privitor la loialitatea lui A. Moruzi față de Rusia. Ministrul de externe al Rusiei, A. Budberg, îl considera pe Moruzi „*răuvoitor față de Rusia*” [5, p. 237], suspiciunile adevărându-se.

C. Ipsilanti visa să devină domn în ambele principate, intenție expusă într-un memoriu adresat lui A. Czartorysky, exprimându-se speranța că, după compania reușită (împotriva Porții – A.A.), ambele principate, Moldova și Țara Românească, vor fi unite sub conducerea sa [7, p. 28]. Ministrul rus, ascunzând planurile anexioniste ale Rusiei față de Principate, îi obiecta că „*ar fi nedrept să fie lipsit de tron prințul Moruzi, care de asemenea a pătimit pentru Rusia*” [7, p. 28].

Principala condiție înaintată ambilor domni de către guvernul rus pentru a-i menține la domnie era aprovizionarea trupelor ruse cu toate cele necesare din contul Principatelor [5, p. 402]. Totuși guvernării ruși nu excludeau posibilitatea refuzului lui

Alexandru Moruzi de a colabora cu autoritățile ruse, și în asemenea caz țarul Alexandru I „*considera folositor și de bunăcuviință ca și Moldova să fie dată sub ocârmuirea principelui Ipsilanti*” [5, p. 402]. Alexandru Moruzi a rămas devotat turcilor, nu a stabilit contacte cu reprezentanții Rusiei și s-a retras peste Dunăre la Ruștiuc. Comportamentul lui Moruzi l-a determinat pe țarul Alexandru I să-l numească domn al Moldovei și Țării Românești pe Constantin Ipsilanti, care, la cererea guvernului Rusiei, dăduse asigurări că va face totul pentru aprovizionarea trupelor ruse [8, p. 38]. Astfel, ambele Principate au fost unite sub conducerea domnului Constantin Ipsilanti. Totuși Rusia, aflându-se atunci în stare de război cu Franța, nu dorea să vadă Poarta în calitate de aliat al lui Bonaparte, periclitându-și astfel interesele fundamentale în Problema orientală, ci dorea numai să înlăture influența franceză [1, pp. 56-58]. Dar nici Poarta Otomană nu se grăbea să declare război Rusiei. Sultanul Selim al III-lea „*temându-se de un război cu Rusia, se temea și de Franța, cerea să fie lăsat în pace*” [4, p. 124], lăsându-i pe miniștrii săi să se descurce cum pot.

Însă înfrângerile austrieșilor și rușilor în campaniile militare de la sfârșitul anului 1805, ocuparea Istriei și Dalmației – teritorii limitrofe posesiunilor otomane, au contribuit la creșterea influenței lui Napoleon în Europa. În același timp, agenții diplomatici francezi alimentau mereu tendințele revanșarde ale Porții Otomane față de Rusia [1, p. 29]. Sebastiani îl amenința mereu pe Sultanul Selim al III-lea

cu introducerea trupelor franceze din Dalmația în posesiunile otomane [4, pp. 165-166]. Cum menționa istoricul A. Petrov, „*fascinația gloriei lui Napoleon, pe care întreaga Europa îl considera un geniu militar fenomenal, strălucitele lui victorii în Italia, Egipt, urmate de catastrofa de la Austerlitz, care a demonstrat că Napoleon îi poate zdrobi nu numai pe austrieци ci și trupele ruse împreună cu austrieșii, toate acestea luate împreună au determinat alegerea făcută de sultan*” [4, p. 166] și la 15/27 decembrie 1806 Poarta Otomană declară război Rusiei.

Dar Rusia chiar și după declanșarea războiului mai spera în ameliorarea relațiilor ruso-otomane, această intenție observându-se și din nemulțumirea țarului Alexandru I, provocată de impunerea poporului și boierilor Țării Moldovei și Țării Românești de către C. Ipsilanti să depună jurământ de credință țarului rus. Rusia nu intenționa să anexeze Principatele, ceea ce ar fi complicat situația, ci dorea numai înlăturarea influenței franceze la Istanbul, mai sperând în posibilitatea aplanării conflictului cu Poarta. La 1/13 februarie 1807, ministrul de externe al Rusiei A. Budberg comunică lui I. Michelson că țarul „*a aflat cu regret*” despre decizia lui Ipsilanti de a impune poporul să depună jurământul, atitudinea țarului fiind determinată numai de dorința de a elibera Poarta „*de sub jugul perfid al Franței, convingând-o că noi nu intenționăm să atentăm la proprietatea ei, străduindu-ne să restabilim buna înțelegere între cele două imperii. Primind însă știrea despre cele întâmplate (depunerea jurământului – A.A.), Poarta nu mai poate*

să creadă că intențiile noastre sunt dezinteresate, din care cauză încercările de a ne apropia de ea vor deveni, desigur, dificile” [5, p. 497; 8, pp. 40-41].

După declararea războiului de către Poartă au început și ostilitățile militare. În lunile ianuarie-februarie 1807 au avut loc lupte de importanță locală în preajma cetății Ismail și, îndeosebi, lângă localitatea Cubei, trupele ruse fiind nevoite să se retragă. Sarcina principală a trupelor ruse în anul 1807 consta în cucerirea cetății Ismail, aici fiind concentrate forțele principale ale rușilor, deoarece atâta timp cât această cetate rămânea necucerită, căile de comunicații dintre Moldova și Valahia nu puteau fi asigurate. La 3 martie rușii purtau lupte în jurul cetății, dar fără mari succese, acțiunile lor reducându-se la blocarea fortăreței și respingerea atacurilor turcilor ieșiți din cetate. În luna mai au avut loc lupte în jurul cetăților Brăila și Giurgiu. Deci în lunile ianuarie-mai 1807 trupele ruse au luptat doar cu garnizoanele turcești dislocate în cetăți.

Însă, la sfârșitul lunii mai, forțele principale ale turcilor au trecut pe malul stâng al Dunării lângă localitățile Silistria, Călărași și Slobozia, îndreptându-se spre Giurgiu și București pentru a distruge corpul de armată condus de generalul Miloradovici și a ocupa Țara Românească. Lupta decisivă a fost dată la 2 iunie 1807, în localitatea Obilești. Trupele turcești suferă înfrângere și sunt nevoite să se retragă pe malul drept al Dunării. Însă spre București a început să înainteze un detașament turcesc sub comanda pașalei de Rușciuk Bairactar, care, fiind atacat de trupele generalului Miloradovici, a

fost nevoit să se retragă [4, p. 175, 181, 186-187, 191, 195, 199].

Între timp, la 2 iunie 1807, Napoleon Bonaparte a provocat o nouă mare înfrângere armatei ruse sub comanda generalului Beningsen la Friedland. Generalul insista la semnarea armistițiului, dar țarul Alexandru I a cerut încheierea păcii cu Franța, considerând imposibilă continuarea războiului fără aliați și în condițiile războiului cu Poarta Otomană [4, p. 261]. La 9 iunie 1807 a fost semnat armistițiul ruso-francez, iar la 15 iunie au fost stopate din partea Rusiei operațiunile militare împotriva Porții, deoarece în mersul tratatelor Franța și-a oferit bunele oficii la tratativele de pace ruso-otomane [1, pp.63-65]. A urmat întâlnirea celor doi împărați Napoleon Bonaparte și Alexandru I, la Tilsit și semnarea, la 25 iunie (7 iulie) 1807, tratatelor de pace, prietenie și alianță ofensivă dintre Rusia și Franța. Privitor la Turcia, tratatele prevedeau: suspendarea tuturor ostilităților dintre armatele rusă și turcă, retragerea trupelor ruse din Principate, iar ultimele să nu fie ocupate de trupele turcești până la schimbul de scrisori de ratificare a tratatului de pace dintre Rusia și Poarta Otomană, mediația împăratului francez la tratativele de pace ruso-turce, iar în cazul refuzului Porții de a accepta mediația Franței, sau dacă după acceptarea mediației în decurs de trei luni nu se va ajunge la un rezultat satisfăcător, atunci Franța va acționa împreună cu Rusia împotriva Porții, încheind între ele un acord, menit să elibereze de jugul turcesc toate provinciile Imperiului Otoman din Europa, cu excepția Constanti-

nopolului și provinciei Rumelia [1, pp. 78-79]. Ultima stipulație ne arată că, atât Franța, cât și Rusia, devenind aliați, și-au modificat politica față de Turcia, abandonând principiul păstrării integrității Imperiului Otoman.

În luna mai 1807, în Istanbul a avut loc răscoala ienicerilor. Sultanul Selim al III-lea a fost înlăturat de la tron, fiind înlocuit cu sultanul Mustafa al IV-lea. Acesta, aflându-se la domnie ceva mai mult de un an, a început să promoveze o politică nefavorabilă Franței și Bonaparte, în procesul apropierii ruso-franceze, a considerat acest fapt extrem de favorabil pentru a abandona politica de menținere a integrității Porții Otomane, care nu mai corespundea intereselor Franței, astfel posibilitatea anexării Principatelor de către Rusia fiind inclusă în mod camuflat în tratatul de la Tilsit [2, p. 626]. În deplin acord cu prevederile acestui tratat, Rusia trebuia să înceapă tratativele de pace pentru semnarea armistițiului și să evacueze armata din principate, dar la rândul ei a înaintat următoarele condiții: Poarta să accepte desemnarea împuterniciților pentru semnarea definitivă a păcii; să accepte mediația Franței la negocierile de pace ruso-turce, să-și retragă armata din Țara Românească și să nu ocupe Moldova.

Tratativele au început la 1(13) august 1807 la Slobozia, cu participarea ex-ministrului de externe al Turciei Gallib-efendi, fostului consul rus în Moldova, L.S. Lașkariov, și mediatorul francez Guilleminot, iar la 12/24 august 1807 a fost semnat armistițiul ruso-turc, care prevedea: încetarea tuturor ostilităților, desemnarea cât mai grabnică a reprezentanților la tratative

și semnarea păcii definitive, iar, dacă din cauza unor piedici termenul semnării păcii se va îndepărta, armistițiul va fi în vigoare numai până la 3 aprilie 1808, evacuarea din principate și din cetăți a trupelor ruse și turcești în decurs de 35 de zile de la data semnării armistițiului, cu lăsarea pe loc a întregului armament, armata turcă să se retragă în dreapta Dunării, să nu atace principatele, iar până la venirea reprezentanților la tratativele de pace să nu se intervină în administrarea Moldovei și Țării Românești. În cetățile goale de trupele ruse să nu fie introduse trupe otomane până la încheierea păcii. Articolul IV prevedea retragerea flotei ruse din Marea Mediterană în porturile rusești, restituirea în mod reciproc a navelor militare capturate și schimbul de prizonieri [1, pp. 81-82].

Însă, potrivit corespondenței dintre țarul Alexandru I și comandantul-șef al armatei ruse generalul Michelson, ultimul îl atenționase pe țar privind la dezavantajul evacuării trupelor ruse, iar țarul ordonă generalului să tărăgăneze evacuarea trupelor până la încheierea definitivă a păcii. Comandantul-șef interimar al armatei ruse, după decesul generalului Michelson, generalul K.I. Meiendorff, fără a avea împuterniciri necesare și nefiind la curent cu schimbările survenite în problema semnării armistițiului, ratifică actul și-l trimite la Petersburg. Sub pretextul că armistițiul prevedea restituirea vaselor de război capturate și păstrarea lui în vigoare pentru un termen atât de îndelungat, până la 3 aprilie 1808, țarul Alexandru I refuză să-l ratifice, propunând ca armistițiul să rămână în vigoare cu respectarea cla-

uzelor menționate. Cauza principală a neratificării armistițiului era nedorința Rusiei de a evacua armata rusă din principate, deoarece eventualitatea nesemnării păcii și reluării ostilităților îi crea mari dificultăți și dezavantaje. Poarta a refuzat să accepte propunerile părții ruse. Dar numai peste câteva zile de la semnarea armistițiului, turcii au început să ocupe satele și cetățile părăsite de trupele ruse, creând astfel pretext pentru învinuirea turcilor de nerespectarea prevederilor armistițiului și de îndreptățire a refuzului Rusiei de a-și retrage trupele și de a ratifica armistițiul [3, vol. II, pp. 221-223].

Lunile septembrie-noiembrie au trecut sub semnul corespondenței diplomatice ruso-turce privitor la armistițiu și începerea tratatelor de pace. Apoi în luna decembrie tratativele de pace ruso-otomane au fost transferate la Paris cu participarea ambasadorilor Rusiei și Porții Otomane în Franța, contele Tolstoi și Muhib efendi, cu medierea ministrului de externe al Franței Champagni. S-a reușit numai adoptarea deciziei de prelungire a armistițiului până la semnarea tratatului de pace, cu condiția că partea care va dori să-l întrerupă să anunțe cu 10 zile înainte de reluarea ostilităților.

Dar după semnarea tratatului de la Tilsit s-a modificat și politica Rusiei în problema orientală. Împărțirea lumii: Occidentul – Franței și Orientul – Rusiei provoca suspiciuni guvernanților de la Petersburg. Țarul Alexandru I „înțelegea destul de clar că Napoleon, stăpânind întregul Occident, se va îndrepta și spre Orient, adică spre Balcani” [4, p. 29]. Intuind această posibilitate, țarul rus a hotărât să-și asi-

gure din timp poziții preponderente în Problema orientală, dezicându-se de postulatul păstrării integrității Imperiului Otoman și intenționând să anexeze Moldova și Țara Românească, stabilind astfel hotarul Imperiului Rus de-a lungul Dunării. Tergiversările tratatelor ruso-turce de pace au servit drept motiv pentru țarul Alexandru I ca, folosindu-se de prevederile articolului 8 al tratatului ruso-francez de alianță (deși cele trei luni prevăzute în articol încă nu expirase) să inițieze tratative directe cu Napoleon privitor la anexarea de către Rusia a Moldovei și Țării Românești. Țarul dorea anexarea principatelor pentru a îndreptăți semnarea tratatului de la Tilsit cu Franța, tratat întâmpinat cu nemulțămire de opinia publică rusă. Dar Napoleon avea planurile sale și nu dorea să ofere Rusiei un asemenea dar în mod gratuit, solicitând drept compensație Silezia – o regiune a Prusiei, interesele căreia s-a angajat să le apere Rusia.

Se tergiversau atât tratativele ruso-turce, cât și tratativele ruso-franceze. Sondările secrete de poziții între marile vizir Mustafa pașa Bairaktar și reprezentanții Rusiei nu au dat niciun rezultat, Poarta cerând ca tratatul de pace să fie semnat pe baza principiului *status-quo ante bellum*. Propunerile venite din partea Porții Otomane de a purta tratative directe fără medierea Franței au fost respinse cu prudență de partea rusă, deoarece pe de o parte aceasta ar fi însemnat violarea tratatului franco-rus, nemulțumind Franța, iar pe de altă parte, în circumstanțele când Poarta nu dorea să cedeze Rusiei nicio palmă de pământ, încorpora-

rea Moldovei și Țării Românești fără acordul și susținerea Franței devenea și mai problematică. Guvernul rus nutrea mereu speranța că Napoleon, presat de complicațiile din Spania, va fi nevoit să accepte anexarea principatelor la Rusia.

Anume așa s-a și întâmplat. Din cauza tensionării situației din Spania și dorind ca Rusia să devină aliat al Franței împotriva Angliei, Napoleon și-a modificat opinia și în urma tratatelor ruso-franceze, la 30 septembrie/12 octombrie 1808, la Erfurt, a fost semnată convenția secretă de alianță între Rusia și Franța. Privitor la principate tratatul conținea următoarele stipulații: încorporarea la Imperiul Rus a Moldovei și Țării Românești, recunoașterea acestei încorporări de către Napoleon, renunțul Franței la rolul de mediator la tratativele ruso-otomane, acordarea dreptului Rusiei de a purta negocieri directe cu Poarta privitor la anexarea principatelor de către Rusia. Guvernul rus a început realizarea acestui plan, însărcinându-l, în luna octombrie pe comandantul-șef al armatei ruse feldmareșalul Prozorovski să inițieze tratative directe cu Poarta. Condițiile principale înaintate de Rusia erau următoarele: păstrarea în vigoare a tuturor tratatelor ruso-turce, cu excepția articolelor care vor fi modificate; alipirea la Rusia a principatelor Moldova, Țara Românească și a Basarabiei (în sens de Bugeac – A.A.), recunoașterea de către Poartă a stăpânirii ruse asupra Gruziei și Imeretiei; deschiderea strâmtorilor Mării Negre pentru flota militară rusă [4, p. 29]. Tratativele urmau să se desfășoare la Iași, din delegația rusă făcând parte

general-locotenentul M. A. Miloradovici, senatorul S. S. Kușnikov, care exercita funcția de președinte al divanurilor Moldovei și Țării Românești și general-maiorul I. M. Harting.

Poarta tăgăna trimiterea la Iași a reprezentanților săi. Delegația otomană în frunte cu ministrul de externe al Turciei, Galib-Efendi, a plecat de la Istanbul la 2(14) decembrie 1808, dar a ajuns la Iași tocmai la 24 februarie 1809. De fapt, tratative propriu-zise nici nu au avut loc, convorbirile limitându-se doar la niște sondări de poziții din care s-a constatat refuzul categoric al Porții de a accepta cererile Rusiei. Atunci Rusia a înaintat Porții un ultimatum, dus la Istanbul de către Paskevici, reprezentant special al feldmareșalului Prozorovski. Poarta a respins ultimatumul și la 12 martie 1809 armistițiul a fost întrerupt.

Folosindu-se de eșecul tratatelor de pace cu Poarta Otomană, de întreruperea armistițiului și de relațiile de alianță cu Franța, guvernării țariști au hotărât să pună problema anexării Principatelor, deziderat fixat în tratatul franco-rus de la Erfurt, semnat la 30 septembrie/12 octombrie 1808, în care se constată că țarul Alexandru I „a strămutat deja hotarul imperiului său din aceasta parte până la Dunăre și a alipit la imperiul său Moldova și Muntenia”, iar „majestatea sa împăratul Napoleon recunoaște alipirea menționată și hotarele Imperiului Rus strămutate din partea această până la Dunăre” [5b, p. 362, 363]. În nota ministrului de externe al Rusiei N. P. Rumeanțev, înmănată la 15/27 aprilie 1810 lui St.-Julien, trimis austriac cu misiuni speciale la Petersburg, se

afirma că „*Moldova și Muntenia sunt declarate provincii ale Imperiului Rus. Privilegiile acordate de Poarta Otomană diferitor persoane sunt anulate. Toți băștinașii acestor principate, în calitate de supuși ai Rusiei, sun obligați să se supună legilor rusești. Persoanele care nu recunosc ordinele guvernului rus au dreptul să părăsească țara în termen de 6 luni*” [5b, p. 684]. Aceste documente ne arată că intențiile Rusiei de a anexa Principatele erau de nestrămutat.

După întreruperea armistițiului a fost reluate ostilitățile militare. Scopul companiei militare a armatei ruse în anul 1809 consta în cucerirea cetăților Ismail, Brăila și Giurgiu. La 24 martie a fost atacată fortăreața Giurgiu, dar fără succes. La 3 aprilie este atacată cetatea Brăila, dar asaltul de la 19-20 aprilie s-a soldat cu o nereușită totală. Rușii au suferit mari pierderi, circa 9000 de oameni. Comandantul-șef al armatei ruse, feldmareșalul Prozorovski cădea în genunchi plângând, smulgându-și rămășițele părului din cap [4b, p. 206, 210, 219, 227, 228].

Țarul Alexandru I propune ca trupele ruse să fie îndreptate spre Constantinopol. În lunile mai-iulie armata rusă s-a aflat în inactivitate totală, Prozorovski nehotărându-se să treacă Dunărea. La 27 iulie trupele ruse trec pe malul drept al Dunării, însă la 9 august decedează comandantul-șef A. Prozorovski. În locul lui este numit generalul Bagration, sarcina căruia consta în cucerirea cetăților și localităților din dreapta Dunării. În lunile august-septembrie au fost cucerite cetățile Tulcea, Isaccea, Măcin, Babadag, Hârșova, Köstence. La 14 septembrie a căzut cetatea Ismail, iar la 21 no-

ieembrie 1809 a capitulat cetatea Brăila. Trupele ruse nu au reușit să ocupe Kladovo, Silistria, Turnu și Giurgiu. În luna noiembrie s-au început frigurile și, potrivit obiceiurilor timpului, ostașii turci au plecat pe la casele lor. Iarna nu erau purtate operațiuni militare. Rușii nu aveau cu cine lupta. Dar din cauza distanței mari dintre trupele ruse dislocate în dreapta Dunării și depozitele de provizii și furaje situate pe teritoriul Moldovei și Țării Românești au apărut enorme greutăți în aprovizionarea trupelor pe timp de iarnă. Țarul insista mereu ca trupele ruse să nu părăsească pozițiile, însă, până la urmă, convins de argumentele comandantului-șef, generalul Bagration, a fost nevoit să aprobe trecerea trupelor ruse în stânga Dunării, trecerea având loc în lunile decembrie 1809–ianuarie 1810 [4b, pp. 329-334, 365, 395, 397, 410]. Astfel, toate victoriile obținute de ruși în stânga Dunării au fost anihilate. Fiind criticat dur, generalul Bagration a cerut demisia, care a fost acceptată de țar.

La începutul lunii februarie 1810, comandant-șef al armatei ruse din principate este numit generalul N. Kamenski. La mijlocul lunii mai, armata rusă trece Dunărea la Hârșova. Pe parcursul lunii mai, trupele ruse au cucerit cetățile: Mangalia, Turtucaia, Bazargic, la 30 mai a capitulat cetatea Silistria, iar la 1 iunie a fost cucerit orașul Razgrad [4c, p. 34, 37, 40, 45, 51, 54]. După căderea Silistriei turcii, au propus părții ruse semnarea armistițiului, cu condiția reluării mai apoi a tratativelor de pace. N. Kamenski a respins propunerea, menționând că nici vorbă nu poate fi despre armis-

țițiu până când turcii nu vor accepta condițiile cerute de partea rusă, care erau următoarele: confirmarea tuturor tratatelor ruso-turce semnate anterior; amnistierea reciprocă a supușilor de către ambele părți; hotarul pe Dunăre; ambele părți permit supușilor săi să se strămute cu traiul în partea care au moșii și unde vor dori; recunoașterea dreptului Rusiei de a stăpâni pe veci (în Caucaz) Gruzia, Imeretia, Mingrelia și Hurialul; trecerea în stăpânirea Rusiei a orașelor Anapa și Poti; independența Serbiei; Poarta să plătească Rusiei o contribuție de 20 000 000 piaștri, iar până la achitarea sumei să rămână în posesia Rusiei cetățile de pe malul drept al Dunării; permisiune de trecere liberă prin strâmtorile Mării Negre a vaselor militare ruse [4, p. 11-12].

La sfârșitul lunii iunie, toată armata rusă a fost concentrată la cetatea Șumla, dar blocarea cetății și atacurile trupelor ruse s-au soldat cu insucces, iar după ce turcii au trimis întărituri prin orașul Varna (circa 15 mii de oameni), rușii, amenințați de a fi înfrânți, se retrag de la cetatea Șumla, concentrându-și forțele pentru cucerirea cetății Rușciuk, unde acționa corpul de armată sub comanda generalului rus Zass. Asaltul cetății Rușciuk s-a soldat cu înfrângerea rușilor, care au suferit mari pierderi, peste opt mii de soldați și un mare număr de ofițeri morți și grav răniți [4c, pp. 104-107].

În luna septembrie 1810, rușii reușesc să cucerească cetățile Sistov, Rușciuk și Giurgiu, iar în octombrie – Nicopol și Turnu. Campania militară din anul 1810 a luat sfârșit. Trei divizii ale armatei ruse au rămas să ierneze în ce-

tățile Silistria, Rușciuk și Nicopol, iar celelalte șase divizii au trecut în stânga Dunării [4c, p. 148, 155].

Ostilitățile au fost reluate în vara anului 1811, comandant al armatei ruse după îmbolnăvirea lui N. Kamenski devenind generalul M. I. Kutuzov. Spre Rușciuk s-a îndreptat armata marelui vizir Ahmed pașa. Lupta decisivă dintre trupele inamice s-a desfășurat la 22 iunie 1811. Din cauza greșelii comise de vizir, care a introdus în luptă numai cavaleria, iar infanteria, care alcătua jumătate din armata turcă, a rămas în expectativă, turcii au suferit înfrângere și s-au retras în tabăra cu întărituri la sud de Rușciuk, așteptând atacul din partea lui Kutuzov. Acesta știa însă din propria experiență cu câtă îndârjire și iscusință turcii știau a apăra întăriturile și pentru a evita pierderi mari, spre uimirea turcilor, a ordonat trecerea armatei ruse pe malul stâng al Dunării pentru a-l ademini pe vizir la luptă în câmp deschis. S-a creat impresia că victoria a obținut-o Ahmed pașa și nu Kutuzov, care se retrăgea. Îmbărbătați de acest „succes”, turcii forțează Dunărea în două locuri, un corp de armată turcească sub comanda lui Ismail bei îndreptându-se spre Oltenia, iar vizirul, Ahmed pașa forțează râul la Rușciuk. Trecând pe malul stâng al Dunării, vizirul zilnic aducându-și noi întărituri, a început construirea fortificațiilor, așteptând atacul din partea lui Kutuzov. Acesta însă, fără a avea permisiunea țarului Alexandru I, și-a adus două divizii din cele cinci trimise la Nistru, întărindu-și pozițiile, așteptându-l, la rândul său, pe vizir să-l atace în câmp deschis.

Corpul de armată condus de Ismail bei a fost blocat cu succes de către corpul de armată sub comanda generalului rus Zass, încât nu putea nici pătrunde în Oltenia și nici să se unească cu armata vizirului. În același timp, Kutuzov trimite pe neașteptate corpul de armată comandat de către generalul Markov pe malul drept al Dunării pentru a distruge tabăra turcească. Luați prin surprindere turcii, au fost risipiți, tabăra distrusă, fiind capturate 8 tunuri. Apoi trupele comandate de Markov s-au postat pe malul drept al Dunării, care era înalt și de acolo, cu foc de artilerie putea lesne distruge toate fortificațiile vizirului de pe malul stâng. La 2 octombrie 1810, armata vizirului a nimerit într-o situație catastrofală, încercuită de trupele ruse, fără provizii și fără căi de aprovizionare [4c, pp. 269-274, 289, 291, 305-308]. Vizirul Ahmed pașa a reușit să fugă din încercuire, părăsindu-și armata, fiind nevoit să ceară pace, propunând cedarea cetății Hotin cu împrejurimile ei. Kutuzov cere stabilirea hotarului convenabil pe un fluviu, având în vedere râurile Dunărea sau Milcov, adică cedarea ambelor Principate sau a Moldovei.

Au urmat un șir de propuneri din partea turcilor, care nu-i satisfăceau pe ruși, și contrapropuneri, respinse de turci. Totuși la sfârșitul lunii octombrie 1811, în localitatea Giurgiu au început tratativele preliminare de pace ruso-otomane. Primii împuterniciți din partea Rusiei erau A. Italinski, fost ambasador rus la Istanbul, general-maiorul I. Sabaneev, consilierul I. Fonton. Din partea otomană Müftüzade Ibrahim Selim efendi, Seyyid Mehmed Said Galib efendi, Abdul-Hamid efendi secre-

tarii întâi și doi Keter efendi și Nezib efendi și primul dragoman Dimitrie Moruzi. Tratativele se desfășurau încet și greu. O parte dintre articolele tratatului de pace au fost elaborate și acceptate de ambele părți, fiind stabilită linia hotarului dintre Rusia și Turcia pe râul Siret. Dar delegația turcă nu avea împuterniciri depline din partea sultanului și din această cauză la 7/19 noiembrie 1811 Kutuzov a hotărât să întrerupă tratativele până la venirea împuternicirilor din partea sultanului, care au fost primite la 17/29 noiembrie, și tratativele au fost reluate. Delegații turci au declarat că ei au purtat tratative numai în calitate de reprezentanți ai marelui vizir, care nu avea alte împuterniciri decât păstrarea hotarelor vechi, tratativele purtate până acum constituind doar un schimb de opinii dintre marele vizir și generalul Kutuzov. Sultanul a acordat delegației Turciei împuterniciri de a ceda Rusiei numai teritoriul Moldovei dintre Nistru și Prut.

Tratativele au fost transferate de la Giurgiu la București. Ambele părți sperau să-și realizeze scopurile maxime: Rusia să obțină hotarul pe râul Siret și noi teritorii în Caucaz, iar Poarta să-i oprească pe ruși la Prut și să nu cedeze teritorii în Caucaz. Dar agravarea situației internaționale, deteriorarea rapidă a relațiilor ruso-franceze i-au impus pe ruși să refuze treptat de la anexarea ambelor principate, apoi de la anexarea Moldovei, să se dezică și de hotarul pe râul Siret și de un șir de teritorii în Caucaz, limitându-se numai la stabilirea frontierei, pe râul Prut, anexând numai Basarabia, rezultatele tratatelor fiind fixate în tratatul de pace de la București din 16/28 mai 1812.

Dintre cele 16 articole ale tratatului cele mai importante prevedeau: 1) oprirea ostilităților; 2) amnistierea reciprocă a supușilor; 3) reconfirmarea tratatelor și convențiilor semnate anterior de către Rusia și Poarta Otomană; 4) hotarul dintre imperii să fie stabilit pe râul Prut de la intrarea în Moldova până la Dunăre, apoi pe talvegul brațului Chilia al Dunării până la mare; 5) restituirea de către Rusia Turciei a Moldovei de peste Prut, a Țării Românești și a Olteniei și respectarea tuturor privilegiilor Moldovei și Țării Românești potrivit tratatelor și convențiilor ruso-turce semnate anterior, micșorarea dărilor Moldovei către Poartă proporțional cu micșorarea teritoriului, scutirea principatelor de dări către Poartă pe un termen de doi ani; 6) celelalte hotare dintre ambele imperii să fie păstrate ca și până la declanșarea războiului; 7) acordarea dreptului supușilor ambelor părți de a alege locul de trai și de strămutare în partea în care vor dori, cu tot cu avere în decurs de 18 luni; 8) acordarea autonomiei interne și a altor privilegii Serbiei; 9) schimb reciproc de prizonieri de război fără despăgubiri; 10) retragerea trupelor ruse din principate în decurs de 3 luni de la data ratificării tratatului [3, pp. 361-366]. Cea mai gravă consecință a acestui război a fost dezmembrarea Moldovei și anexarea la Rusia a teritoriului dintre Nistru și Prut, numit de către guvernanții țariști Basarabia.

Reorganizările administrative din Moldova sub ocupația militară rusă (1806-1812). Refuzul domnului Alexandru Moruzi de a colabora cu autoritățile ruse și promisiunea dată de

către Constantin Ipsilanti de a aproviziona trupele ruse cu cele necesare în contul principatelor, l-au determinat pe țarul Alexandru I să treacă și Moldova sub conducerea acestui domn. Cu toate acestea, Constantin Ipsilanti s-a aflat la cârma Principatelor numai până la 16 august 1807, când, părăsind în mod grabnic Bucureștiul, a plecat la Kiev, unde i-a fost stabilită reședința de către autoritățile ruse pentru ca, la 17 februarie 1808, să fie destituit definitiv de către țar prin numirea senatorului S. Kușnikov președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. Chiar de la bun început, planurile lui Ipsilanti de a întemeia și a deveni domn al unui nou regat, Dacia, care să fie lăsat moștenire membrilor familiei sale, nu se potriveau cu planurile anexioniste ale guvernanților ruși. Cauzele care au contribuit la înlăturarea domnului au fost următoarele: inițierea de către Ipsilanti a tratatelor secrete cu guvernul otoman pentru reglementarea separată a problemei domniei în principate; intențiile domnului de a crea „oștiri pământene”, reușind în câteva luni să-și creeze o armată în număr de 10 000 de ostași, pentru echiparea și finanțarea căreia principele a introdus noi impozite extraordinare; complicarea raporturilor dintre boieri și domn, care era susținut doar de partida de orientare filoturcă, iar boierii munteni refugiați la Brașov doreau să guverneze țara fără domn, ca și în precedentele războaie ruso-turce, când obținuseră dreptul de a gestiona veniturile cămării domnești; tensionarea relațiilor dintre principe și generalii ruși, domnul învinuindu-i că se țin „numai de baluri și tractații” și din cauza refu-

zului principelui de a-i „mulțumi” pe I. Michelson și Miloradovici, care au „pofțit” prin mijlocirea vel-vistiernicului 70-80 de pungi de bani (35 000 – 40 000 plăști) „pentru osteneala lor, precum i-au mulțămit și boierii Moldovei”, refuzul fiindu-i nefast: „Vezi de aici începe scârba lui Vodă” [9, p. 101], scria cronicarul Dionisie Ecleziarhul una dintre cauze consta în nemulțămirea generalilor ruși de aprovizionarea nesatisfăcătoare a armatei ruse.

Dar cea mai importantă cauză a destituirii lui C. Ipsilanti a fost modificarea către mijlocul verii anului 1807 a conjuncturii politice internaționale. Principatele se aflau deja sub ocupația rusească. Tratatul de pace și alianță, încheiat la Tilsit (27 iunie/9 iulie 1807) între țarul Alexandru I și Napoleon Bonaparte, prevedea, în mod voalat, posibilitatea anexării principatelor. Schimbarea conjuncturii politice internaționale, cum menționează istoricul român Armand Goșu, a contribuit la „o sensibilă modificare a politicii Petersburgului față de teritoriile românești extracarpatică” [10, p. 102]. După Tilsit, țarul Alexandru I și ministrul de externe al Rusiei, N. P. Rumeanțev declarau lui Coulaincourt, ambasador al Franței la Petersburg, „inevitabilă alipirea principatelor (la Rusia – A.A.) și că ea (anexarea – A.A.) poate fi realizată și fără Franța, însă consimțământul acesteia este avantajos și necesar Rusiei pentru a îndreptăți și a întări alianța franco-rusă” [5b, p. 171]. Deci, odată cu apariția posibilității de a anexa Moldova și Țara Românească, prezența domnului devenea inutilă și incomodă, din care cauză țarul Alexandru I a hotărât înlăturarea principelui.

Alexandru I a dispus numirea unui „asistent în Divanul moldovenesc” cu misiuni de aplanare a conflictelor apărute între militari și Divan, la acest post fiind numit diplomatul L. S. Lașkariov, alegerea căruia era dictată și de necesitatea prezenței la Iași a unui însărcinat rus, în eventualitatea negocierilor de pace cu Poarta. Curând Lașkariov cade în dizgrație, este demis din funcție și rechemat în Rusia, deoarece semnase la 12 (24) august 1807 armistițiul de la Slobozia, care prevedea evacuarea trupelor ruse din Principate, provocând refuzul țarului de a ratifica armistițiul.

După demiterea lui Lașkariov, A. Prozorovski a adresat Divanului Moldovei, la 18/30 ianuarie 1808, o propunere („predlojenie”), învinuindu-l că, în lipsa domnului și „fără un prezident cu puteri nelimitate, nu este în stare să îngrijească de afacerile guvernării”, că „asemenea și pentru trebuințele oștilor Măriei Sale se îngrijește sau foarte târziu, sau foarte rău”, afirmând că țarul va numi în locul lui Lașkariov pe un alt funcționar, iar până la sosirea aceluia îi numește ca președinți ai Divanului pe Veniamin Costache, mitropolitul Moldovei, Gherasim, episcopul de Roman, vistiernicul Iordache Balș și logofătul Ghica. Feldmareșalul a cerut ca dintre membrii Divanului să fie aleși doi slujbași „a căror grijă de căpetenie să fie îndestularea oștirii cu cele trebuitoare” [11, pp. 153-154]. Crearea acestui „comitet” a constituit prima tentativă de reorganizare a Divanului Moldovei. În perioada noiembrie 1806–martie 1808 toate organele administrative ale Țării Moldovei au funcționat neîntrerupt

fără nicio modificare. Unicele „nou-tăți” au fost înlăturarea domnilor și crearea comitetelor de către A. Prozorovski.

La 17 februarie 1808, țarul Alexandru I îl numește pe senatorul rus S. Kușnikov, general-maior, fostul adjutant al lui A. Prozorovski și guvernator al Petersburgului, în funcția de guvernator civil al Principatelor, cu titlu de președinte al Divanurilor Țării Moldovei și Țării Românești. Demnitarul vine în Moldova în martie 1808 și se stabilește la Iași.

La 26 iunie 1808 A. Prozorovski a adresat senatorului S. Kușnikov instrucțiuni recomandându-i: ca „*modul de guvernare în aceste Principate, până la hotărârea definitivă a destinului lor, trebuie să rămână ca mai înainte*”. Kușnikov trebuia să respecte legile și obiceiurile pământului, dar totodată feldmareșalul acorda senatorului dreptul „*de a apropia aceste obiceiuri de obiceiurile și legile fundamentale ruse*”, să „*lichideze abuzurile în domeniul guvernării*”, „*să-i apere pe locuitorii satelor de asuprire*”, să stabilească funcționarilor salarii decente, lipsindu-i de dreptul de a se folosi de veniturile provenite din slujbe și dregătorii, să afle „*care dintre marii boieri sunt adepți ai curții imperiale ruse*”, având mâna liberă „*de a aduce într-o stare mai bună tot ce se referă la folosul și slujba față de țar*”.

Dar principalele sarcini ale guvernării civile ruse, introduse pe lângă comandantul-șef al armatei ruse le găsim în raportul senatorului adresat țarului, la 22 noiembrie 1809. din care rezultă că acesta a fost obligat „*să supravegheze Divanurile ca ele să plătească la*

timp sumele stabilite de comandantul-șef al armatei pentru aprovizionarea trupelor rusești și întreținerea spitalelor militare, să organizeze magazinele pentru provizii și furaje, să repare clădirile spitalelor, să reorganizeze Divanurile, să organizeze poliția locală, să numească la dregătorii persoane demne (devotate Rusiei – A. A.) și să găsească noi mijloace de majorare a veniturilor”[12]. În calitate de președinte al Divanurilor, senatorul avea obligația „*să dea curs treburilor statului, să examineze toate hotărârile luate de către Divanuri, să confirme în funcții persoanele alese de către Divanuri în administrația locală, precum și pe înșiși membrii Divanurilor*”[8, p. 52].

Pentru a conduce Divanurile, senatorul și-a organizat o cancelarie pentru întreținerea căreia erau necesare 12 700 ruble rusești de argint (33 337,5 lei), Țării Moldovei revenindu-i să verse anual câte 16 668 lei și 20 parale, dar din anul 1808 și până în 1812 suma plătită de către Țara Moldovei pentru finanțarea administrației ruse s-a majorat de la 16 668,5 lei până la 202 752 lei, adică de peste 12 ori.

Instalat în funcție, S. Kușnikov a adunat mai întâi informații cu privire la situația economică a Principatelor, cerând Divanului Țării Moldovei să-i comunice despre toate categoriile și sursele de venituri și quantumul tuturor cheltuielilor anuale ale țării. Senatorul a ordonat Divanului Moldovei „*să nu se facă fără consimțământul meu nici cea mai mică schimbare în componența guvernului și nici a funcționarilor subordonați lui, iar orice necesitate de a efectua schimbări să-mi fie prezentată spre aprobare*”[13].

Primind informațiile cerute, președintele începe reorganizarea Divanului spre a-l aduce într-o „*stare mai bună*”, în conformitate cu instrucțiunile primite de la A. Prozorovski. Potrivit informației primite, *Divanul Țării Moldovei* era compus din următoarele departamente:

1. *Divanul Judecătoresc*, alcătuit din 9 membri, în componența căruia intrau: doi logofeți – din Țara de Sus și din Țară de Jos, patru vornici – doi din Țara de Jos, un vornic al obștirilor, marele spătar și vornicul de aprozi. În atribuțiile acestui organ intrau problemele legate de înalta conducere a țării, precum și examinarea și judecarea tuturor litigiilor civile privitoare la sume și cantități mari de avere. Membri ai Divanului judecătoresc puteau fi numai marii boieri.

2. *Departamentul al doilea*, compus din patru membri: un logofăt sau vornic în frunte și alți trei boieri cu rangul de la ban în sus, avea de asemenea atribuții judiciare, judeca însă litigii civile de o mai mică importanță și pentru sume și cantități de avere mai mici.

3. *Departamentul afacerilor străine* era compus din: un vornic și alți trei boieri până la rangul de căminar. Cerceta și judeca litigiile dintre cetățenii Moldovei și supușii străini.

4. *Departamentul afacerilor criminale*, din care făceau parte patru membri – un vornic și trei boieri până la titlul de căminar, care judeca procesele criminale.

Cum menționează Kușnikov, după ocuparea Moldovei de către armata rusă și plecarea domnului din țară, cei mai mari boieri au înființat din proprie inițiativă un organ cu totul nou,

pe care l-au numit *Întâiul Divan*, în componența căruia intrau 7 boieri de rangul întâi, cei mai influenți, stabilindu-și lefuri lunare de la 750 până la 1000 de lei.

Inițiind reorganizările administrative, Kușnikov s-a pomenit într-o situație complicată. Deși considera că numărul membrilor Divanului era umflat, inutil și împovăraător pentru vistierie, mereu fără bani, el nu putea face schimbări cardinale din cauza că primise instrucțiuni de la A. Prozorovski ca „*legile și privilegiile acestui ținut să rămână ca și până acum în vigoare*”. Senatorul însă, încălcând instrucțiunea primită de la feldmareșal, face schimbări în componența Întâiului Divan. Deși considera că fusese fondat nelegitim de către boieri, propune păstrarea lui, dar să fie alcătuit nu din șapte, ci din patru membri: trei mari boieri în frunte cu exarhul și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, motivând faptul prin necesitatea revenirii la vechile tradiții, când mitropoliții aveau un rol important în activitatea Divanului și în conducerea țării.

Cauza principală a apariției întâiului Divan, în componență redusă, rezidă în dorința comandantului-șef de a simplifica raporturile administrației militare cu administrația pământeană, comunicând numai cu câțiva funcționari responsabili direct de executarea ordinelor. Potrivit opiniei lui Kușnikov, Întâiul Divan urma să exercite puterea supremă executivă și de inițiativă, să supravegheze respectarea întocmai a legilor și obiceiurilor pământului. În calitate de organ suprem, el urma să primească toate documentele și plângerile adresate Divanului, repartizân-

du-le și readresându-le departamentele respective spre examinare. Întâiului Divan îi revenea rolul de instanță judiciară supremă și de apel față de toate celelalte departamente. Acestui organ i-au fost atribuite și funcții pur administrative, obligația principală, stabilită de senator, constând în aprovizionarea neîntreruptă și suficientă a oștilor imperiale cu provizii și furaje și satisfacerea necesităților armatei ruse.

Membrii Întâiului Divan au fost aleși și numiți de însuși Kușnikov: mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni, logofătul Constantin Iancu, vistiernicul Iordache Balș și hatmanul Sandulache Sturza, toți filoruși.

Divanul judecătoresc și celelalte trei departamente deja menționate au fost păstrate fără schimbări, având același număr de membri, aceleași funcții și salarii. Toți funcționarii au fost aleși și numiți în posturi pentru un termen de un an de S. Kușnikov, care, astfel își asuma, dreptul de a numi, a confirma și a destitui pe membrii Divanului.

Orientându-se perfect în situație, Kușnikov, la recomandarea lui Iordache Balș, a decis să încredințeze vistieria țării lui I. Roset-Roznovanu, care-și demonstrase docilitatea și devotamentul față de administrația rusă. Casieria răsurilor a fost unită cu vistieria. După cum menționa Zilot Românul, boierii din „Comite” (Întâiul Divan – A.A.) „erau otcârmuitorii cu numele, iar în faptă vistiernicul cel mare și cu Preziidenții precum le croia așa se urma” [14, p. 86].

Sub pretextul îmbunătățirii stării vistieriei, reducerilor cheltuielilor inutile și invocând împuternicirile primite de la țar, Kușnikov anulează

următoarele dregătorii domnești: hatman, postelnic, stolnic, clucer, cămăraș, paharnic, comis, serdar, grămatic, portar, medelnicer, sluger, pitar, șătrar, clucer de arie, postelnic al doilea și al treilea, cupar, spătar al doilea, baș-ciohodar, cafegibaș și vornicul haremului, ordonând ca lefurile și veniturile lor provenite din aceste dregătorii să fie vărsate în vistierie.

Atare măsuri au provocat nemulțumirea boierilor. La Iași a fost alcătuită în mod clandestin o plângere, în numele tuturor boierilor Moldovei, care a fost strecurată pe ascuns exarhului și mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, probabil de teama persecuțiilor. Boierii îl învinuiau pe Iordache Roset-Roznovanu și pe nepotul acestuia, Matei Crupenschi, interpretul lui Kușnikov, că au uzurpat puterea și îi înlătură pe boieri de la conducerea țării, încălcându-le privilegiile. În concluzie, Kușnikov a pus sub controlul administrației ruse Divanul și vistieria Moldovei.

În 1810 în Moldova existau următoarele organe administrative: președintele Divanurilor Moldovei și Țării Românești, Întâiul Divan (Comitetul Divanului), Divanul judecătoresc, Departamentul al doilea (judecătoresc), Departamentul pricinilor străine, Departamentul afacerilor criminale, Vistieria, Hâtmănia, Agia, Armășia, Isprăvnicia de curte, Ispravnicii ținuturilor, Sămeșia, Poliția de Iași și Focșani, comandanți militari în orașe și cetăți, Mitropolia, arhiepiscopul armenesc.

Ordinea publică în capitala Moldovei, Iași, era asigurată de Agie în frunte cu vel-aga, iar paza temnițelor – de armași, în frunte cu vel-armașul. Paza

și ordinea în Divan și la Curtea domnească era asigurată de Ispravnicia de Curte în frunte cu vel-ispravnicul de curte.

A rămas neschimbată vechea împărțire administrativă. Moldova avea 25 de ținuturi și unități teritorial-administrative. La cele 21 ținuturi existente anterior – Suceava, Neamț, Roman, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Vaslui, Fălciu, Greceni, Codru, Hotârnicieni, Orhei, Soroca, Herța, Dorohoi, Botoșani, Hârlău, Cârlișura, Iași – s-au mai adăugat trei ținuturi noi: Hotin, Tamarovo (Reni), Ismail și olaturile Tighina (Bender), Căușeni, Cetatea Albă, Chilia. Raiaua Hotinului a fost transformată în ținut, iar tătarii din Bugeac au fost strămutați în guberniile Ekaterinoslav și Herson. Ținuturile erau administrate de ispravnici, starosti sau pârcălabi, de regulă câte doi în flecare ținut, cu excepția ținuturilor Greceni, Codri, Hotârnicieni, Tamarovo și Ismail, în care erau numai câte unu, pentru că erau mici. Ținuturile erau împărțite în ocoale, conduse de ocolăși, subordonați ispravnicului. În fiecare ținut activa câte un funcționar numit sameș, subordonat vel-vistiernicului și ispravnicului. El deținea funcțiile de contabil, casier și adunător de impozite și biruri. Puterea ispravnicilor era despotică. După cum menționează A. Nakko, ispravnicii, acumulând toate funcțiile de conducere ale ținutului, erau concomitent administratori și judecători, polițiști și concesionari, încasatori de impozite, anchetatori și temniceri. Sub conducerea ispravnicilor se aflau căpitani de târguri și de mazili, vechilii, ocolăși, starostii sătești și bătrânii.

Kușnikov a păstrat sistemul administrativ local, ordonând Divanului să nu numească în posturi și să nu schimbe nici un ispravnic fără știrea sa, obligându-l să-i prezinte câte două-trei candidaturi la flecare post de ispravnic, din care urma să aleagă sau să le respingă, cerând altele noi. Kușnikov nu schimba întotdeauna funcționarii după expirarea termenului de un an. Acei demnitari care demonstra atașamentul față de administrația rusă erau lăsați în posturi și în anii următori. De asemenea favoare a beneficiat vistiernicul Iordache Roset-Roznovanu, care a fost menținut în postul de mare vistiernic până la sfârșitul războiului. Manolache Draghici afirmă că Roznovanu a condus vistieria și țara „*cu o putere întocmai ca de domn de se cutremura țara, unit fiind cu Milașevici*” [15, p. 75].

În condițiile ocupației militare, boierii erau nevoiți să accepte și să suporte toate schimbările introduse de către demnitarii ruși de teama periclitării poziției sociale sau a pierderii averii. Protestele boierilor nu dădeau niciun rezultat. Acei boieri care încercau să nu se supună sau promovau o politică contrară intereselor Rusiei erau eliberați din posturi și puși sub supraveghere polițienească, expulzați din capitale la moșiile lor sau chiar surghiuniți în Rusia. N. Kamenski i-a prevenit pe boierii divaniți că „*cel care nu se va supune ordinelor, ca un contravenient al ordinii și neexecutant al obligațiilor sale, nu numai că va fi exclus din Divan, ci și pedepsit în conformitate cu întreaga imputernicire acordată mie de către majestatea și împăratul*” [16].

Deși senatorul fusese obligat de țară și de Prozorovski să respecte legile și obiceiurile pământului, acestea erau încălcate prin introducerea legislației ruse sub pretextul lipsei legislației autohtone [17]. Senatorul a stabilit controlul asupra întregului sistem impozitar, asupra dreptului de colectare a impozitelor și fostelor dări domnești, a taxelor vamale, a extragerii sării etc.

În Moldova, Hătmănia a fost păstrată, deoarece nu era o dregătorie pur domnească, ci o instituție veche cu alte funcții decât Hătmănia din Țara Românească. În Evul Mediu, hatmanul comanda oștirea Moldovei, cumuliând și funcțiile de pârcaș și de portar al Sucevei. Pe parcursul secolelor, atribuțiile Hătmăniei au variat de la epocă la epocă, astfel ca, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, să fie reduse la paza hotarelor țării, cu ajutorul căpitanilor de margine și la îndeplinirea serviciului polițienesc de păstrare a ordinii publice în orașele Galați și Focșani și în unele mahalale ale orașului Iași. Hatmanul avea și atribuții judiciare, participa la procese alături de ceilalți judecători ai Divanului, dar și de protocol fiind obligat să participe la alaiuri cu toată breasla (taifaoa) sa. În luna martie 1812, având consimțământul lui Kutuzov, senatorul Krasno-Milașevici, a cerut Divanului Moldovei numirea a doi hatmani: unul, călăreț, care să răspundă de ținuturi, și celălalt cu reședința permanentă în Iași.

În concluzie, putem afirma cu certitudine că anii de ocupație rusă a Moldovei și Țării Românești, din punct de vedere al guvernării administrative, pot fi împărțiți în două etape: prima – noiembrie-decembrie 1806 – martie

1808, când țara a fost condusă de către domn și de către Divan și a doua – martie 1808, când țarul Alexandru I l-a numit pe senatorul S. Kușnikov în funcția de președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești – 2 octombrie 1812, data evacuării armatei ruse.

Prima etapă se caracterizează prin unirea Principatelor sub conducerea domnului C. Ipsilanti, iar după plecarea acestuia din țară, sub auspiciile Divanurilor aflate temporar sub controlul formal al diplomatului rus L. S. Lașkariov, iar după căderea ultimului în dizgrație, numai de către Divanuri. În această etapă au fost păstrate vechile organe administrative și dregătoriile Moldovei, care au funcționat în conformitate cu legile și obiceiurile pământului, fără un control riguros din partea autorităților militare ruse. Acum sunt întreprinse primele tentative ale guvernanților ruși de a stabili controlul asupra activității administrației pământene. Aceste tendințe și-au aflat expresie în ignorarea, apoi în limitarea prerogativelor domnului Constantin Ipsilanti, prin numirea diplomatului rus L.S. Lașkariov, în mai 1807, ca „asistent” în Divanul de la Iași cu funcția de „mijlocitor” între armata rusă și Divanurile Principatelor. A urmat înlăturarea de la domnie, în august 1807, a domnului și crearea de către comandantul-șef al armatei ruse, după înlăturarea lui Lașkariov, a unui „comitet” al Divanului, care urma să guverneze Moldova până la venirea reprezentantului țarului Alexandru I.

Cea de-a doua etapă se caracterizează prin instalarea în Țara Moldovei a unei administrații civile ruse, extrem de dure, în frunte cu senatorii S. Kuș-

nikov și V. Krasno-Milașevici, numiți de către țarul Alexandru I în funcția de președinți ai Divanurilor Principatelor, subordonați comandanților-șefi ai armatei ruse. În această etapă a fost stabilit controlul administratorilor și comandanților-șefi ai armatei ruse asupra administrației pământene. Prin reorganizări succesive au fost lichidate, din motive de „economie”, unele dregătorii și organe administrative pământene, modificate unele atribuții ale dregătorilor. Au fost încălcate sau anulate unele legi și obiceiuri ale pământului, iar în unele cazuri au fost înlocuite cu legile rusești. Toate reorganizările administrative întreprinse de senatorii ruși au avut ca scop limitarea autonomiei Principatului Moldovei, începând cu autoritatea și prerogativele Divanului. Organele administrative pământene au fost puse sub controlul total al administrației ruse. Toate resursele economice și umane ale Țării Moldovei au fost mobilizate forțat în vederea aprovizionării trupelor ruse.

Potrivit împuternicirilor acordate de către țar, senatorii reprezentau instanța supremă juridică, administrativă și executivă, cu condiția respectării legilor și obiceiurilor pământului, a căror obligație de căpetenie era asigurarea aprovizionării permanente a trupelor ruse cu toate cele necesare în contul visteriilor Moldovei și Țării Românești.

Privite din perspectiva modernizării societății românești, reorganizările administrative întreprinse de către guvernării ruși nu au europeanizat viața internă din Principate. Rusia țaristă cu sistemul ei administrativ și legisla-

tiv de factură medievală tardivă, bazat de autocrație, nu putea impune Țării Moldovei și Țării Românești la acea epocă o alternativă de modernizare. În anii de ocupație țarul putea doar să tindă spre o uniformizare a sistemului administrativ și legislativ în principate, după modelul existent în propriul imperiu, în ideea pregătirii lor pentru a le anexa definitiv.

Aprovizionarea și deservirea armatei ruse de ocupație în anii 1806–1812. Încă până la declanșarea războiului, autoritățile țariste intenționau să aprovizioneze trupele ruse de ocupație în contul Moldovei și Țării Românești, unde au fost trimiși emisari pentru a cerceta situația și a crea rezerve de provizii și furaje. Mai apoi guvernul rus a condiționat menținerea domnilor Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti în scaunele domnești de acordul acestora de a aproviziona trupele ruse cu toate cele necesare în contul Principatelor. Alexandru Moruzi a refuzat colaborarea cu autoritățile ruse, iar Constantin Ipsilanti și-a asumat o asemenea obligație, fiind numit domn al ambelor Principate. Efectivele armatei ruse s-au majorat treptat de la 33 000 de ostași intrați în Moldova în anul 1806, până la 80 000 – în anul 1807, 140 124 soldați la 1 noiembrie 1808, fără contingentul ofițeresc, apoi până la 145 259 – la 1 august 1809, ca la începutul anului 1810 să atingă cifra de 180 000 de oameni [18, 8, p. 125, 186]. Cavaleria armatei ruse avea peste 60 mii de cai, iar convoiul militar ambulant avea circa 12 mii de boi [19]. Pentru aprovizionarea ostașilor și hrana vitelor erau necesare mari cantități de provizii

(pâine, făină, miei, pesmeți, carne, crupe, sare) și furaje – orz, ovăz, fân și pășune.

Dacă inițial autoritățile ruse intenționau să plătească aprovizionarea, foarte curând au renunțat la această intenție, procedându-se la impunerea rechizițiilor jefuitoare gratuite. Autoritățile militare ruse au stabilit fiecărui principat cote anuale de predare a proviziilor, furajelor. Pe parcursul celor șase ani de război, Moldova a livrat trupelor ruse în mod gratuit 737 496 sferturi de pâine, care echivalau cu circa 5 715 594 puduri și costau 9 810 723 lei [8, pp. 157-158]. Cantitatea de pâine livrată de Țara Românească era și mai mare, alcătuiind 973 272 sferturi, echivalentul a 7 542 858 puduri. O parte din această pâine a fost livrată în natură, iar cealaltă parte a fost procurată pe bani adunați din impozitele bănești extraordinare impuse locuitorilor.

Obligați la corvezi și alte lucrări legate de deservirea armatei ruse, țăranii erau luați de la muncile agricole. În consecință, se micșora suprafața de pământ însămânțată, se micșora recolta și cantitatea de pâine în țară. Seceta din toamna anului 1809, suprafețe mici de pământ însămânțate și rechiziția din anul 1809 au provocat epuizarea tuturor rezervelor de pâine. Seceta a continuat și în primăvara anului 1810. Generalul rus Snazin raporta, la 22 mai 1810, șefilor săi: „*De la Movilău și până la Iași nu este semănat nici un grăunte, rușii au mâncat toate grăunțele locuitorilor, luând și o mulțime de boi pentru transport*” [20, p. 28]. În iarna anilor 1810-1811, în Moldova s-a declanșat foametea. Si-

liți de foamete, unii dintre locuitori erau gata „*să-și vândă copiii*” [21, p. 478]. Țăranii mâncau coajă de copac, viță de vie și tescovină măcinată, iar la hotarele Moldovei de la Nistru stăteau oprite 100 000 sferturi de făină, 12 500 sferturi de crupe și 55 000 sferturi de orz și ovăz, procurate în guberniile ruse limitrofe pe banii vistieriei Moldovei, dar autoritățile țariste de la Petersburg au interzis aducerea pâinii în Moldova. Iarna anului 1810-1811 fiind extrem de grea, s-a păstrat în memorie sub denumirea de „*iarna lui Kamenski*” [8, p. 149], care era numele comandantului-șef al armatei ruse.

Armata rusă a utilizat și mari cantități de sare procurată la prețuri mici [8, pp. 160-162]. Pentru hrana boilor din convoiul militar și a cailor din cavaleria armatei Principatele au pregătit și furnizat în mod gratuit enorme cantități de fân. În cei șase ani de război, Moldova a livrat armatei ruse 31 674 920 puduri de fân, al cărui cost alcătuiua 15 837 460 lei [8, p. 178]. La pregătirea fânului era scos un mare număr de oameni, cifra căroră în anul 1808 în Moldova s-a ridicat la 80 000 de lucrători [22], fiind sustrași de la lucrările agricole. Mari cantități de fân rămâneau din an în an neutilizate, iar atitudinea militarilor era risipitoare și batjocoritoare față de munca țăranilor [23]. Comandantul-șef al armatei ruse, amiralul P. V. Ciceagov a încercat să stoarcă bani de la locuitorii principatelor și pentru furajul din iarna anului 1812-1813, când armata rusă trebuia să fie evacuată. Încercarea amiralului a eșuat [8, pp. 170-173]. Mari cantități de fân au fost luate de la locuitori abuziv fără a fi plătite.

O armată atât de numeroasă a avut nevoie pe parcursul războiului de mijloace de transport și comunicații, de materiale de construcție și forță de muncă. Convoiul militar al armatei dispunea la 2 ianuarie 1807, de 11 541 boi și 5 068 furgoane, fiind deservit de 3 464 oameni (ofițeri, ostași, pahonți). Acest număr de boi și furgoane nu era îndestulător pentru a deservi armata rusă, iar numărul boilor s-a micșorat la începutul primăverii anului 1808 până la 8 593. Afară de aceasta, operațiunea de forțare a Dunării și desfășurarea operațiunilor militare pe malul drept al acestui râu necesita un număr și mai mare de mijloace de transport. În ianuarie 1809, la cererea comandantului-șef al armatei ruse, au fost luați de la locuitorii Principatelor 12 000 de boi și 1 000 de furgoane a câte trei perechi de boi, juguri și funii, cu promisiunea de a restitui țărănilor boii, iar pentru cei care vor fi lipsă casieria armatei să plătească câte 30 lei pentru fiecare bou (de 2,5 ori mai puțin decât costul real) și câte 40 de lei pentru fiecare furgon [24]. Costul celor 6 000 de boi, 500 de furgoane cu juguri și funii furnizați de Moldova alcătuia 585 500 lei. Comandantul armatei a promis să plătească numai 200 000 lei (180 000 pentru boi și 20 000 lei pentru furgoane). Boii nu au fost restituiți și nici plătiți și numai furgoanele au fost plătite parțial [8, pp. 180-184]. Pe parcursul războiului, Moldova a furnizat armatei ruse în mod gratuit 18 873 boi (din care 10 000 au pierit în timpul corvezilor), care costau 1 509 840 lei, și 1 000 de furgoane, plătite parțial și la un preț înjumătățit [8, pp. 185-186]. Trebuie să menționăm însă că, oricât

s-ar fi străduit administrația militară să întărească convoiul ambulant, acesta putea transporta doar o parte infimă din enormele cantități de provizii, furaje, muniții, bolnavi, materiale de construcție și alte poveri ale trupelor. Numai pentru transportarea pâinii (făină, crupe orz, ovăz) erau necesare peste 244 395 de care.

Dar Principatele mai erau impuse să furnizeze lemne pentru încălzirea clădirilor și pregătirea bucatelor. Moldova a furnizat circa 180 000 stânjieni cubi de lemne, costul cărora se cifra la 3 600 000 lei, iar pentru transportare erau necesare 1 800 000 de care. Moldova a mai furnizat armatei 31 674 920 puduri de fân, pentru transportarea căruia erau necesare circa 635 000 de care. Administrația rusă a plătit la prețuri derizorii numai transportarea unor poveri, îndeosebi a proviziilor.

Principatele au asigurat armata cu mijloace de comunicații, punându-i la dispoziție menzile (stațiunile poștale), menținând în stare bună și reparând drumurile, podurile, vadurile, bacurile de transport peste râuri, furnizând materiale de construcție pentru fortificarea cetăților, construirea unui mare număr de magazii și depozite pentru provizii și furaje, grajduri, șoproane, bordeie, spitale, cuptoare pentru coacerea pâinii, construirea flotei fluviale de la Dunăre, și toate acestea au fost realizate în mod gratuit. În Moldova au fost construite 4 200 de stânjieni de magazii, costul cărora se cifra la 294 000 lei [25]. Abuzurile militarilor ruși în menzile atingeau cote inimaginabile. Nu erau achitate plățile potrivit contractelor cu arendașii menzilor, erau luați mai mulți

cai decât numărul prevăzut, caii fiind istoviți, slujitorii menzilor bătuiți și maltratați, funcționarea stațiilor poștale fiind totalmente dezorganizată, iar măsurile luate de autoritățile militare ruse pentru a restabili ordinea rămâneau fără nici un efect. Pe tot parcursul războiului, principatele au asigurat armata cu forță de muncă, fiind dați cărauși, coșași, tăietori de pădure, meșteri, pahonți, salahori cu instrumente de muncă. Majoritatea livrărilor și a muncilor prestate, cu unele excepții, erau gratuite.

Intrarea armatei ruse în Moldova și Țara Românească a cauzat introducerea unui impozit nou denumit „*porția de carne și vin*”. Rația alimentară stabilită prevedea ca fiecare ostaș rus necombatant să primească pe săptămână câte jumătate de pfund rusesc de carne și câte un pahar (cearka) de rachiu, iar ostașii combatanți primeau câte 1,5 pfunzi de carne și 3 pahare de votcă. Inițial, Divanurile Moldovei și Țării Românești au fost obligate să furnizeze armatei câte 500 de junci anual, dar începând cu 1 ianuarie 1808, A. Prozorovski a cerut introducerea unui nou impozit în mărime de 8 parale pe săptămână pentru fiecare ostaș, suma anuală atingând cifra de 354 242 lei luați de la fiecare principat [26] pentru porția de carne și vin. Banii erau adunați de la locuitori și plătiți de către Divan în cote lunare. Către 2 octombrie 1812, când armata rusă a fost evacuată, Moldova a plătit 2 154 029 lei pentru porția de carne și vin [8, p. 255]. Țara Românească a plătit 1 730 293 lei.

Pentru a atenua criza financiară din Rusia, guvernării de la Petersburg au încercat să stoarcă un împrumut în sumă de 12 960 000 lei de la Moldova

și Țara Românească, dar sărăcia cumplită a locuitorilor a dejucat acest plan [8, p. 260]. În schimb operațiunea de schimb a asignatelor (bani hârtie) pe bani de aur și argint s-a încununat cu succes, din Principate fiind scoase mari sume bănești în monedă de aur și argint [8, p. 261].

În anii războiului, situația financiară a Moldovei s-a înrăutățit mult, deoarece banii adunați în vistierie din impozite erau utilizați pentru întreținerea armatei ruse. Astfel, în perioada 1807-1812, din veniturile Țării Moldovei, care însumau 17 123 037 lei, pentru aprovizionarea și deservirea trupelor ruse au fost folosiți 15 894 973 lei, ceea ce alcătuiă 92,8% din toate veniturile [8, p. 267]. Începând cu anul 1810, când guvernul rus a declarat Moldova și Țara Românească anexate la Rusia, veniturile acestora au fost incluse în componența finanțelor Rusiei. La plecarea trupelor ruse din Moldova, la 2 octombrie 1812, din vistieria țării au fost luate toate lichiditățile, vistieria rămânând goală, Moldova mai având de plătit Rusiei o „datorie” în sumă de 12 098 lei – veniturile vamale pentru luna septembrie 1812 [8, p. 266].

Banii erau adunați în vistierie din impozite: goștina, dijma, vădrărit, ocne, vama, cvita, dajdie de la țigani domnești etc., care, la cererea administrației ruse, erau mereu majorate, fiind stabilite și impozite bănești extraordinare de la caz la caz. Moldova a suferit mari pierderi financiare din cauza interzicerii comerțului cu Poarta Otomană și limitării negoțului cu posesiunile austriece. Era interzis exportul pâinii, bovinelor și cailor, con-

siderate mărfuri strategice, necesare aprovizionării armatei ruse cu provizii, carne, animale de tracțiune și pentru remonta cavaleriei. Alte pierderi proveneau din vinderea unor mari cantități de mărfuri armatei ruse la prețuri mici. Mari prejudicii sufereau exportatorii de vite, sare și cereale [8, pp. 280-283, 291-293]. Negustorii locali aveau pagube și din cauza concurenței mărfurilor importate în principate de către negustorii ruși, fără plata taxelor vamale, ceea ce provoca scăderea prețurilor la mărfurile locale [27].

Mari pierderi sufereau negustorii care practicau comerțul cu Rusia, îndeosebi exportatorii de sare, din cauza închiderii punctelor vamale de la Nistru, cu excepția celui de la Dubăsari, inconvenabil pentru export și din cauza rezilierii în mod unilateral de către partea rusă a unui contract care prevedea exportul în guberniile ruse a unui milion de puduri de sare (13 333 000 ocale) [28], iar vistieria Moldovei a pierdut o sumă de 64 250 lei [29]. Alte pierderi proveneau din majorarea taxelor vamale la mărfurile exportate din Moldova în Rusia. Inegalitatea comerțului dintre Moldova și Rusia era cauzată și de scutirea de plata taxelor vamale importate din Rusia în Moldova pentru armata rusă.

Trupele ruse care au ocupat Moldova și Țara Românească în anii 1806-1812 au pricinuit mari prejudicii materiale, fizice și morale locuitorilor. Militarii ruși au comis nenumărate abuzuri, jafuri și crime ca într-un veritabil *no man's land*. Măsurile întreprinse de administrația rusă din Principate pentru a stăvilii acest proces îngrozitor nu dădeau rezultatele scon-

tate. Deși informate cu privire la comportamentul dezonorant al armatei, administrația rusă și comandamentul armatei nu au luat în mod intenționat măsuri eficiente pentru disciplinarea trupelor, ci s-au mărginit la emitere de „ordine” a căror neexecutare se generalizase. Atitudinea duplicitară a administrației ruse contribuia la înmulțirea jafurilor, iar în multe cazuri principalii vinovați erau chiar șefii administrației ruse, generalii și comandanții-șefi ai armatei. Informațiile furnizate de un enorm număr de documente spulberă mitul creat de istoriografia rusă și, îndeosebi de cea sovietică, privind atitudinea umană a militarilor, „binefacerile” administrației ruse față de locuitorii Principatelor și despre „înflorirea prieteniei” de veacuri dintre poporul rus și locuitorii Moldovei [8, pp. 308-336].

Majorarea impozitelor și introducerea unor noi impozite extraordinare (rechiziții, dări, prestații), ca și abuzurile, jafurile și crimele comise de militarii ruși provocau, în mod firesc, nemulțumirea și opoziția locuitorilor Moldovei și Țării Românești față de regimul de ocupație, opoziția manifestându-se în diverse forme de protest și riposte din partea celor împilați. Cele mai răspândite forme de protest erau jalbele individuale sau colective, înmânate ispravnicilor, reprezentanților clerului, Divanurilor, iar în caz de forță majoră, mai ales pentru crimă – comandanților-șefi ai armatei, președinților Divanurilor Principatelor, exarhului și mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; fuga locuitorilor din sate, fie pe moșiile boierești din alte sate, fie dintr-un principat în altul, fie peste hota-

rele țării, fie ascunzându-se în păduri și munți; părăsirea locului de muncă de către cărăuși, salahori, meșteri, pahonți etc. decizia locuitorilor de supușenia țării și adoptarea statutului de sudit, intrând sub protecția consulilor marilor puteri europene, fiind scutiți de impozite, dări și prestații; trecerea contribuabililor în categoriile privilegiate, scutite de impozite și dări. Birnicii treceau în categoria scutelnicilor, poslușnicilor, slujitorilor care, fiind scutiți de unele impozite și dări în folosul statului, îndeplineau diverse munci în folosul boierilor, se ascundeau printre coloniștii transdubieni, care erau încurajați să vină în principate momiți de promisiunea scutirii de impozite și dări. Multiple au fost cazurile când locuitorii refuzau să-i încartiruiască în propriile case pe militari, devastând unele părți ale caselor. Concomitent cu opoziția deschisă, dar pașnică împotriva regimului de ocupație, au fost și destule cazuri când populația opunea rezistență fizică, ripostând împinatorilor.

Geneza problemei Basarabiei. Ocupând teritoriul Moldovei dintre Nistru și Prut în 1812, Rusia l-a supranumit Basarabia, extinzând asupra întregului teritoriu anexat denumirea istorică a teritoriului Moldovei de la sud-est, mai precis de la gurile Dunării. Termenul geografic Basarabia își are propria geneză. Inițial, cu numele Basarabia era numită de către poloni Țara Românească, pentru a o deosebi de Moldova, pe care ei o numeau Valahia (adică tot Țara Românească). Sub influența polonezilor, acest termen apare și într-un șir de documente moldovenești [30, pp. 9-10]. Noțiunea

Basarabia reapare mai târziu, în secolul al XV-lea, în legătură cu stăpânirea orașului și circumscripției Chilia de către Țara Românească. Denumirea Țării Românești – Basarabia a fost răspândită și asupra orașului și circumscripției Chilia, un teritoriu nu prea mare de la Gurile Dunării. În anul 1484, Turcia cucerește cetățile Moldovei Chilia și Cetatea Albă. Au fost delimitate hotarele acestor raiale, un teritoriu nu prea mare în jurul Cetății Albe, iar cele ale raialei Chilia au fost stabilite la nord de Valul lui Traian de Jos. Teritoriul dintre aceste raiale de-a lungul mării continua să aparțină Moldovei. Românii autohtoni nu doreau să utilizeze numirile turanice ale acestor raiale anexate de Poartă și foloseau denumirile vechi Tighina, Cetatea Albă ș.a. Tot localnicii au utilizat de la sine denumirea Țării Românești, adică Basarabia și pentru Sangeacul Cetatea Albă, denumire care inițial aparținea numai orașului și circumscripției Chilia [30, p. 11]. Drept argument ne servește harta lui Reihersdorffer din anul 1541, pe care denumirea Basarabia e plasată în exclusivitate la gurile Dunării, unde stăpânise domnul Țării Românești – Mircea cel Bătrân. Însă, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea acest termen se extinde și la gura Nistrului. Călătorul Botero menționează că o parte a Moldovei se numește Basarabia – „pe Marea Neagră unde e Cetatea Albă”. Cronicarul polon Șarnițki definește Basarabia drept „țara așezată pe malul Mării Negre, între guri”, adică între gurile Dunării și Nistrului [31, pp. 185-197].

Treptat însă hotarele raialelor care purtau denumirea Basarabia au fost

ba lărgite, ba puțin micșorate, încât abia la începutul sec. al XVII-lea, odată cu așezarea în sud-estul Moldovei a tătarilor, apare denumirea Bugeac, concomitent supranumit și Basarabia, a cărui hotare coincideau la nord cu Valul lui Traian de Sus, iar la apus – pe cursul râului Ialpug” [30, pp. 11-12].

Turcii nici nu prea utilizau termenul Basarabia pentru a defini din punct de vedere geografic sau teritorial-administrativ acest teritoriu. Moldova nu s-a împăcat cu pierderea acestui teritoriu. La sfârșitul anului 1769 a fost trimisă la Petersburg o delegație din partea boierilor moldoveni, care a înmănat țarinei Ecaterina a II-a un memoriu, în care în numele „întregii societăți” se solicita întregirea teritoriului țării, ca „*acele locuri din Nistru până la Dunăre, iarăși ne rugăm locurile cele ce au fost din vechi a Moldovei, să nu rămână cu deosebită stăpânire, ci iarăși către Cneșia Moldovei să fie împreunate după hotarul vechi*” [32, p. 207]. Acesta era teritoriul care se numea adesea și Basarabia.

Diplomația rusă, pentru a realiza scopurile expansioniste ale țarismului a încercat să utilizeze și noțiunea geografică Basarabia, ceea ce putem constata din art. 16 din Tratatul de pace de la Küciuk – Kainargi din 21 iulie 1774, care conținea următoarea clauză: „*Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți întreaga Basarabie cu Akkerman (Cetatea Albă, Chilia, Ismail și cu târgurile și satele și tot ceea ce cuprinde această provincie...*” Și în continuare: „*Tot așa Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți cele două principate Valahia și Moldova...*” [33, p. 229]. Astfel constatăm că diplomația rusă pentru

prima dată include într-un act internațional așa-zisa „*provincie a Basarabiei*”, separată de Moldova și Țara Românească. Cauza rezidă în politica promovată de Rusia în problema orientală. Termenii în care a fost redactat articolul 16 trebuia „*să conțină germeni care să-i netezească în timp calea care ducea spre strâmtori, nucleul forte al întregului edificiu al politicii orientale a Rusiei*” [2, p. 697]. De aici și tendința Rusiei de a face o distincție între Basarabia și Moldova, deși se știa și se recunoștea că acest teritoriu ocupat de turci era parte componentă a Moldovei. Deci, în viziunea diplomației ruse, această zonă trebuia să capete statut de zonă neutră, separată, tocmai pentru ca statutul juridic al acesteia să poată fi negociat separat în funcție de circumstanțe. În viitoarele confruntări diplomatice, Rusia, în cazul nereușitei de a anexa Principatele Moldova și Țara Românească, în anumite circumstanțe nefavorabile s-ar fi mulțumit să obțină de la Poarta Otomană măcar această fâșie de pământ situată de-a lungul Mării Negre, de la Nistru și până la gurile Dunării, ca să le stăpânească, deschizându-și mai larg calea spre strâmtori, ocolind Moldova și Țara Românească. Stăpânirea Crimeei era neîndestulătoare pentru Rusia, deoarece deschidea numai calea maritimă spre strâmtori, calea destul de anevoioasă, în timp ce calea terestră, care ducea spre Constantinopol, era mai lesnicioasă și mai sigură, aducând și câștig de noi teritorii.

După Küciuk-Kainargi, Basarabia va figura în multe proiecte rusești de rezolvare a problemei orientale, dezi-derat ce trebuia, în opinia diplomației

ruse, mereu reconfirmat. Basarabia a figurat în planul de campanie a feldmareșalului P. A. Rumeanțev, aprobat de Ecaterina a II-a în războiul ruso-turc din anii 1787-1791, apoi printre condițiile prealabile înaintate de ruși pentru semnarea păcii cu turcii [2, pp. 698-699], fiind iarăși menționată în tratatul de la Iași, din 29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792, în articolul 4 al căruia citim: „...maiestatea sa imperială restituie Sublimei Porți Basarabia cucerită de armatele rusești cu orașele fortificate Bender, Akkerman, Chilia și Ismail ca și târgurile și satele cuprinse în această provincie”. Urmează apoi menționarea Moldovei: „În afară de aceasta, maiestatea sa imperială restituie provincia Moldova, cu orașele și satele și tot ce cuprinde ea” [34, p. 288]. Constatăm o separare și mai clară a Basarabiei anume de Moldova, iar în componența Basarabiei este inclus și orașul Bender cu tot cu cetate. În acordul austro-rus din 3 ianuarie 1795 privitor la cea de a treia împărțire a Poloniei, Basarabia era menționată separat. Potrivit acordului, împăratul rus dorea să desprindă Moldova, Țara Românească și Basarabia de Imperiul Otoman și unirea lor într-un stat independent [2, p. 699]. Și proiectul „planului balcanic” întocmit în anul 1806 de A. Czartoryski și „tinerii prieteni”, inclusiv V.P.Kociubei, prevedea încorporarea la Rusia a Moldovei, Țării Românești și a Basarabiei [1, p. 46]. O nouă încercare de a obține Basarabia a fost făcută de către diplomația rusă la tratativele ruso-franceze din lunile septembrie-noiembrie 1807, când ambasadorul rus la Paris contele P. A. Tolstoi a primit instrucțiuni de

la Petersburg ca în cazul împotrivirii lui Napoleon încorporării Moldovei și Țării Românești la Rusia și stabilirii hotarului Imperiului Rus pe Dunăre, ambasadorul să insiste să obțină încorporarea măcar a Basarabiei cu cetățile Tighina (Bender) Akkerman (Cetatea Albă), Chilia, Ismail și Hotinul [1, p. 83].

În principiu, autoritățile țariste recunoșteau că această porțiune de teritoriu numită Basarabia aparține Moldovei. În instrucțiunile trimise ambasadorului rus la Paris P.A.Tolstoi în noiembrie 1807, din ordinul țarului, ministrul de externe al Rusiei P.A.Rumeanțev afirma că Rusia este gata să semneze pacea cu Turcia, dacă ultima cedează nu numai Moldova și Țara Românească, ci și „această îngustă margine de țară, care nealcătuind o provincie, se numește Basarabia” [2, p. 702]. Același P. Rumeanțev, într-o notă de la 12 martie 1808, afirma că, potrivit tratatului de la Tilsit, trebuiau cedate Rusiei Moldova și Țara Românească, dându-i acestui imperiu (Rusia – A.A.) ca limită Dunărea, ce cuprinde și Basarabia, care, de fapt „este o fâșie la marginea mării și care în mod obișnuit se consideră ca aparținând Moldovei” [2, p. 703], demonstrând astfel falsitatea tezei că Basarabia ar fi o provincie separată. Chiar și la tratativele de pace de la Giurgiu, începute la 19 octombrie/1 noiembrie 1811, delegația Rusiei a recunoscut Basarabia ca parte integrantă a Moldovei, cerând la una din ședințe ca „Țara Moldovei precum și întreg Bugeacul, care se numește „Basarabia” (Serabya) și care se află înlăuntrul Moldovei” să fie anexate la Rusia” [3, p. 293].

Cu toate acestea, diplomația rusă insista mereu la menționarea Basarabiei ca provincie separată de Moldova. Într-un proiect al unei convenții din 15 ianuarie 1808, trimis ambasadorului rus la Paris P. A. Tolstoi, ambasadorul trebuie să obțină consimțământul Franței ca Rusia să ocupe „provincia Basarabiei” [2, pp. 702-703]. În instrucțiunile trimise comandantului-șef al armatei ruse, feldmareșalului A. Prozorovski, erau menționate condițiile de începere a tratatelor de pace cu Turcia, printre care figura și încorporarea „Basarabiei” [2, p. 703], iar feldmareșalul a alcătuit și un proiect de reorganizare administrativă a Moldovei și Țării Românești, împărțindule în patru provincii: Basarabia, Moldova, Valahia Mare și Valahia Mică [1, p. 102]. Asemenea instrucțiuni au fost trimise și comandanților-șefi ai armatei ruse N. Kamenski, la 7/19 februarie 1810 [1, p. 103], și genera-

lului M. Kutuzov, la 30 septembrie/12 octombrie 1811, să înceapă tratativele de pace cu turcii numai dacă Poarta acceptă încorporarea Principatelor și a Basarabiei la Rusia [1, p. 116].

Numai constrâns de pericolul invaziei lui Napoleon în Rusia, țarul rus Alexandru I a fost nevoit să se dezică treptat de granița pe Dunăre, apoi de a anexa întreaga Moldovă, de a obține hotarul pe râul Siret, ca până la urmă să accepte hotarul pe râul Prut. Semnând Tratatul de pace de la București, din 16/28 mai 1812, Rusia a reușit să obțină acea fâșie de teritoriu numit Basarabia împreună cu întreg teritoriul Moldovei dintre râurile Prut și Nistru, obținând concomitent și ieșire la Dunăre, extinzând denumirea Basarabia asupra întreg teritoriului anexat, astfel fiind pus începutul unei probleme internaționale extrem de spinoase exploatată mai întâi de Rusia țaristă, apoi de Uniunea Sovietică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Jarcuțchi, Vl. Mischevca, *Pacea de la București*, Chișinău, 1992.
2. *Istoria Românilor*, vol. VI, București, 2002, p. 624.
3. *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, 1791-1812 /intocmite de Mustafa A. Mehmet.
 - 4a. А.Петров, Война России с Турцией 1806-1812 гг., т.1, Санкт-Петербург, 1885.
 - 4b. А.Петров, Война России с Турцией 1806-1812 гг., т.2, Санкт-Петербург, 1885.
 - 4c. А.Петров, Война России с Турцией 1806-1812 гг., т.3, Санкт-Петербург, 1885.
 - 5a. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая. 1801-1815, т. III.
 - 5b. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия вторая. 1815-1830, т. IV.
 6. В. Г. Сироткин, *Дуэль двух дипломатий*, М., 1966.
 7. Л. А. Кассо, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, М., 1913.
 8. Agachi A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*, Chișinău, 2008.

9. D. Eclesiarhul. *Hronograf, 1764-1815*, București, 1987.
10. Armand Gosu, *Preliminările anexării Basarabiei de către Rusia (1806-1812)*, în: „Revista istorică”, serie nouă, t. 3, nr. 1-2, 1992.
11. Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească de la 1806-1812*, București, 1909, fasc. I.
12. *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare – ANRM), F. 1, inv. 1, d. 1245, f. 20, 20v.
13. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 7, f. 135.
14. Zilot Românul, Înainte de Tudor Vladimirescu. O cronică inedită a Țării Românești dintre 1800-1821, București, 1884.
15. M. Draghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, Iași, 1857, vol. II.
16. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 2176, f. 31-31v.
17. ANRM, d. 9, f. 153, 153v.
18. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 489, f. 6; d. 1245, f. 120; A. Agachi, op. cit., p. 125, 186.
19. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 489, f. 60.
20. Н. Дубровин, Письма главнейших деятелей в царствовании императора Александра I, С.-Петербург, 1883.
21. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, București, 1896, vol. IX.
22. ANRM, F.1, inv. 1, d. 7, f. 395v -396.
23. Ibidem, d. 333, f. 2.
24. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 1324, f. 58, 463.
25. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 1210, f. 30v.
26. ANRM, d. 65, p. 164.
27. ANRM, F. 1, inv. 1, d. 7, f. 586; d. 12, f. 96.
28. ANRM, d. 1131, f. 58-59; d. 2283, f. 86v.
29. ANRM, d. 2283, f. 88v.
30. Ion Chirtoagă, *Evoluția semnificației teritoriale ale noțiunii Basarabia*, în: „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 2, 1994.
31. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe. Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968.
32. *Arhiva românească*, ed. a II-a, Iași, 1860.
33. *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*, București, 1971, p. 229.
34. *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858. Tratat*e, Chișinău, 1992.